

BEMUTATÓ SOROK „A KLÍMAVÁLTOZÁS HATÁSAIBÓL EREDŐ KIHÍVÁSOK” CÍMŰ TANULMÁNYKÖTETRŐL

Introduction of the „Challenges Arising from the Effects of Climate Change”

Kalmár Anett¹ – Oláh Enikő Emese²

BEVEZETŐ GONDOLATOK

A klímaváltozás hatásaiból eredő kihívások számos szemszögből vizsgálhatók. A Külügyi Műhely Alapítvány gondozásában megjelent, Sziebig Orsolya Johanna és Tóth Zoltán Balázs által szerkesztett tanulmánykötet szerzői arra tesznek kísérletet, hogy a társadalomtudományok keretein belül – elsősorban jogi és politikai szempontok szerint vizsgálódva – a klímaváltozás kihívásaiból származó hatásokat egy-egy speciális aspektusból megvilágítva tárják az olvasó elé.³ A kötetben szereplő tanulmányok a globális éghajlatváltozás jogi, politikai, gazdasági és társadalmi viszonyait vizsgálva hozzájárul a klímaváltozásról szóló tudományos diskurzushoz. A kötet tizenöt önálló, de témájában mégis egymásba kapcsolódó lektorált kutatási anyag kapott helyet. Ebben a tanulmánykötetben olyan társadalomtudo-

¹ Kalmár Anett, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, jogász szakos hallgató, bünyügyi tudományok szakmodul; Nemzetközi és Uniós Környezetjogi Kutatócsoport, tag. Kutatási területe a szennyezőanyagok és a cruelty-free tanúsítványok, valamint a kiberbűnözés körében az új típusú szexuális bűncselekmények, illetve az Európai Ügyészség.

A szerző további munkásságát lásd a Magyar Tudományos Művek Tára oldalán: <https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=10085957>

E-mail címe: kalmar.anett@gmail.com

² Oláh Enikő Emese, nemzetközi kapcsolatok szakértő, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, nemzetközi tanulmányok mesterképzés. Kutatási területe a vízhez való jog és a hozzá kapcsolódó kérdések.

A szerző további munkásságát lásd a Magyar Tudományos Művek Tára oldalán: <https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=10083080>

³ Sziebig Orsolya Johanna – Tóth Zoltán Balázs (szerk) (2022). A klímaváltozás hatásaiból eredő kihívások – Válogatott tanulmányok a globális éghajlatváltozás jogi, politikai, gazdasági és társadalmi vonatkozásairól, Külügyi Műhely Alapítvány, Budapest – Pécs

mányi kutatási eredmények és megállapítások szerepelnek, amelyek igyekeznek rávilágítani arra, hogy a klímaváltozás, mint komplex jelenség mekkora hatással bír világunkra. Az egyes tanulmányok, amelyek megjelentetésre kerültek, különböző aspektusokból mutatják be az éghajlatváltozást, többek közt az ENSZ, az Európai Unió és egyes államok klímapolitikája vonatkozásában. Itt lehet megemlíteni az Amerikai Egyesült Államokat, mint az egyik „főszennyezőt”, vagy akár Magyarország szerepvállalását a klímaváltozás területén. Ezen felül számos más terület vonatkozásában is vizsgálódnak a szerzők, ilyen területek többek között: a vízpolitika, a menekültjog vagy az örökségvédelem. Mindazon által a tanulmánykötetben a tizenöt önálló kutatási anyag különböző egyetemek hallgatói és oktatói szellemi munkája. Az egyetemek közt megemlítendő a Szegedi Tudományegyetem, ahonnan több oktató és hallgató külön-külön, illetve együtt dolgozva alkották meg a tanulmányokat. Emellett a Pécsi Tudományegyetem, a Széchenyi István Egyetem, a Debreceni Egyetem, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és az Eötvös Loránd Egyetem oktatói, doktoranduszai és hallgatói is publikáltak a kötetben. Nem utolsó sorban az Igazságügyi Minisztérium egyik kormányfőtanácsosa által írt mű is szerepel a megjelent kötetben. A tanulmánykötetben, ahogyan az a korábbiakban említésre került hallgatók és oktatók dolgoztak együtt, amit azért fontos kiemelni, mert ez rávilágít arra, hogy a hallgatók számára „nyitva áll a kapu” azon lehetőség előtt, hogy fejleszteni tudják szakmai tevékenységüket és tapasztalatokat szerezzenek kutatási témáikon keresztül.

A klímaváltozás és az amiatt kialakult klímaveszélyhelyzet a Földünk jelenét és az emberiség jövőjét érintő legégetőbb szakpolitikai kihívásának számít, mivel globálisan érint minden élőlényt és minden régiót. A negatív hatások szembetűnőek: az erdőtüzek, a terméshozamok csökkenése, a biológiai diverzitás csökkenése és a magasabb hőmérséklet kapcsán. Jelen tanulmánykötet szerzői arra törekedtek, hogy tanulmányaikban átfogó képet adjanak a klímaváltozás elleni összefogás lehetőségeiről, az ENSZ, az Európai Unió (továbbiakban: EU) és az Amerikai Egyesült Államok (továbbiakban: USA) klímapolitikájáról, a vízpolitikáról, valamint a klímaváltozással összefüggésben a felelősségi és a menekültjogi kérdésekről is. Az EU Környezetvédelmi Ügynöksége 2015-ben készített adatai szerint az EU a harmadik legnagyobb szén-dioxid-kibocsátó a világon, amelyet Kína és az USA előz meg. Éppen ezért az EU kötelezettséget vállalt a nemzetközi klímátárgyalások során, hogy 2030-ra legalább 55%-kal csökkenti az üvegházhatást okozó gázok kibocsátását az 1990-es szinthez képest. Az Európai

zöld megállapodás célja, hogy az EU 2050-re elérje a klímasemlegességet és fenntartható Európát alakítson ki, amely megvalósítja majd a körkörös gazdaságot, a fenntartható élelmiszerrendszert és megvédi a biológiai sokféleséget. Ezzel összefüggésben kiemelt figyelmet kap a vízjog, mint az új megoldásra váró szakpolitikai kérdés, mivel megállapítható, hogy mára a vízi ökoszisztémák vannak a legnagyobb veszélynek kitéve, hiszen a jelenkor fogyasztói társadalma a természeti erőforrások közül a vizet használja a legnagyobb mértékben. Ez az ökológiai válság nem csak az üveghatású gázok csökkentésével érhető el, hanem a jól kidolgozott nemzetközi és nemzeti vízstratégiákkal. Jelen helyzetben az ökológiai válság olyan nagymértékű, hogy a XXI. századi uniós tagállamok kül-és biztonságpolitikájukban a környezeti biztonság lett a tagállami kormányok legfőbb feladata, amelyet az adott kormánypolitika aktív cselekvéssel igyekszik elérni. Az EU arra ösztönzi a tagállamokat, hogy ennek fényében a klímatudatos kormányok a felmerülő ökológiai kihívásokra reagálva a klímaprogramjaikat a környezettudatosságra és az EU által előírányzott célkitűzésekre figyelemmel alakítsák ki. Az alábbiakban – követve a tanulmánykötet tematikus felépítését – bemutatásra kerülnek a tanulmánykötetben megjelent publikációk rövid tartalmi összefoglalói.

I. A TANULMÁNYOK RÖVID BEMUTATÁSA

1.1. A klímaváltozás megítélésének dimenziói

Jelen fejezetben a szerzők arra világítanak rá, hogy milyen globális környezeti kihívásokkal kell szembenéznie az emberiségnek, melyek a klímaváltozás legfontosabb környezeti vonatkozásai, valamint annak a társadalomra gyakorolt hatása. Ennek érdekében fontos kiemelni a globális környezeti válság ellen a nemzetközi közösség szoros együttműködését, amely a *soft law* jellegű dokumentumokban és a nemzetközi szerződések elfogadásában ölt testet az üvegházhatásúgáz-kibocsátásnak csökkentése érdekében. Ugyanakkor a globális klímaküzdőműködését és hatékonyságát az egyes államok zöld jövőért tett szerepvállalása is meghatározza, ugyanis ez nem mentes az egyes államok egyéni politikai és gazdasági befolyásától és ez fokozza a negatív hatásokat. Jelen fejezet szerzői azt a megállapítást teszik, hogy a nemzetközi közösség eddigi lépései nem elegendők egy nemzetközi éghajlatvédelmi rezsim kialakításához és működtetéséhez tekintettel arra, hogy az egyes országok között jelentős

eltérések mutatkoznak az általuk vállalt hozzájárulások mértékében. Mivel egyetlen ország sem kerülheti el a klímaváltozás negatív következményeit, ezért a szerzők arra a következtetésre jutnak, hogy az egyes országok a nemzetközi megállapodások – köztük a Párizsi Megállapodás – keretében tett kötelezettségvállalásaikra tekintettel kötelesek szorosán együttműködni és a végrehajtás során ne a kimaradást válasszák. A szerzők javaslatot tesznek arra, hogy az államok lépjenek túl az individuális érdekeiken és tartsák szem előtt a globális szinten érvényesülő zöld jövőképet, amely minden államra kihatással van.

1.1.1. Sziebig Orsolya Johanna – Tóth Zoltán Balázs: A klímaváltozás elleni globális küzdelem dimenziói

A tanulmányban a szerzők arra vállalkoznak, hogy a napjainkban legfenyegetőbb problémának bizonyuló környezeti jelenséget, a klímaváltozást középpontba helyezték, illetve megvizsgálják annak hatásait, a nemzetközi közösség által eddig tett lépéseket értékeljék. Továbbá, megvizsgálják, hogy az egyes országoknak milyen lehetőségei vannak a fellépésre. A klímaváltozás elleni küzdelem nemzetközi közösség összefogását is igényli, illetve különböző nemzetközi szerződéseket, megállapodásokat kötöttek annak érdekében, hogy fő céljukat: az államok üvegházhatásúgáz-kibocsátásának csökkentését. A tanulmány felvázolja az államok által tett főbb célkitűzéseket. Felsorolnak olyan nemzetközi szerződéseket, amelyek az összefogás eredményét képezik. Azt sem elhanyagolható megemlíteni, hogy a klímaváltozással szembeni küzdelem nem mentes törésvonalaktól, illetve befolyásoló tényező, a nagy kibocsátóként ismert államok, mennyire mutatnak hajlandóságot arra, hogy zöldebb jövőt teremtsenek a jövő generációi számára. A tanulmányban a szerzők saját álláspontjának megjelenítésére is sor kerül, amelynek segítségével a szerzők véleményét ismerhetjük meg.

1.1.2. Pánovics Attila: Potyautasok egy úrhajóban – A hatékony klímavédelmi együttműködés alap problémája

A nemzetközi közösség eddigi erőfeszítései nem bizonyultak elegendőnek az átfogó nemzetközi éghajlatvédelmi rendszer kialakításához, annak ellenére, hogy riasztók az előrejelzések. Egyetlen ország sem kerülheti el az éghajlatváltozással járó súlyos következményeket. Művében a szerző különböző elméleti koncepciókon keresztül vizsgálja a klímaváltozás megakadályozását.

lyozása érdekében tett lépéseket, így a potyautasság kérdését. A tanulmány megvizsgálja a lehetséges megoldásokat, amelyek lehetőséget teremtenek arra, hogy az országok ne a kimaradást válasszák a nemzetközi megállapodások végrehajtásával szemben. A NASA és a NOAA⁴ kutatói már a bolygó felületének nagyjából 70 százalékát borító tengerek és óceánok esetében tényként kezelik a klímaváltozást. Az éghajlatváltozás következtében nem csak a globális átlaghőmérséklet kezdett el drasztikusan emelkedni, hanem a szélsőséges időjárási viszonyok is kíméletlen változásokat mutatnak. Nemzetközi jelentések alapján a természeti katasztrófák által keletkezett költségek nagyobb hányada a fejlett országokban jelentkezik és a fejlődő országok kevésbé felelősek a riasztó tendencia kialakulásáért. A témával foglalkozó szakemberek egyre reménytelenebbnek látják az éghajlatváltozás elleni küzdelmet, ugyanis a nemzetközi közösség képtelen volt olyan drasztikus döntéseket meghozni, amelyek a célok elérése érdekében megvalósításra került volna. A szerző rámutat, az idő előrehaladtával az emberek majd rá fognak jönni, hogy a mögöttük álló időt elveszítetették, amikor még meg tudták volna állítani a klímaváltozással járó súlyos következményeket.

1.2. A kormányközi nemzetközi szervezetek és az Európai Unió szerepvállalása a klímaváltozás elleni küzdelemben

Ebben a fejezetben a szerzők arra helyezik a hangsúlyt, hogy a különböző nemzetközi szervezetek és az Európai Unió milyen formában vállalnak szerepet az éghajlatváltozás elleni küzdelemben. Különböző aspektusokból közelítik meg a szerzők ezt a kérdéskört. Olvashatunk arról, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete milyen cselekvési terveket dolgozott már ki erre vonatkozóan, illetve az a kérdéskör is megjelenik, hogy szükség van-e egy szakosított intézményre, amely kifejezetten a klímaváltozással és annak hatásaival foglalkozna. Az ENSZ mellett a másik nemzetközi szervezet, amely vizsgálatuk tárgyát képezte, az UNESCO. A kulturális örökségvédelmi tevékenység vizsgálata lett górcső alá véve és a fejezet utolsó résztemakörét a Magyarországot érintő hatások és az erre „reakcióként” kidolgozott tervek megvizsgálása és értékelése képezi.

⁴ *National Oceanic and Atmospheric Administration*: Nemzeti Óceáni és Légköri Hivatal. Az amerikai kereskedelmi minisztérium alá tartozó, tudományos kutatásokat végző ügynökség, mely az óceánokat és a légkört kutatja, figyelmeztet a veszélyes időjárásváltozásra.

1.2.1. Bartl Bálint: Az ENSZ fenntartható fejlődéssel összefüggő energia- és klímapolitikai céljainak magyarországi integrációja

A fenntartható fejlődés az Egyesült Nemzetek Szervezetének 1992-es riói világkonferencia után lett meghatározó. 2015-ben fogadták el a Fenntartható Fejlődési Célokot tartalmazó új fejlesztési programot, amely 17 átfogó és 169 részcélt fogalmaz meg a 2000-es évben meghatározott Millenniumi Fejlődési Célok után. A tanulmány bemutatja, milyen lépések valósultak meg Magyarországon a célok megvalósítása érdekében: jogi, közgazdasági és közigazgatási szabályokat vizsgálva. A tanulmány célja, hogy átfogó képet adjon az ENSZ által megfogalmazott célkitűzések magyarországi megvalósításáról. A tanulmány az Egyesült Nemzetek Szervezete által megalkotott, elfogadott millenniumi és fenntartható fejlődési célkitűzések magyarországi „átültetésének” jelentős mérföldköveire hívja fel a figyelmet. A szerző átfogóan vizsgálja a jogi és közigazgatási szabályozást. Kvantitatív kutatási módszerrel tekinti át a különböző mutatószámokat, valamint kvalitatív módszer keretében mutatja be a különböző szakirodalmi álláspontokat Magyarország energia- és klímapolitikájával összefüggésben.

1.2.2. Bíró Zsófia: Az európai zöld megállapodás és szakpolitikáinak hatásai az energiaszektorra az elektromos töltőinfrastruktúra fejlődése Közép-Kelet-Európában – egy bizottsági jelentés elemzése

2019 decemberében korszakváltás következett be az Európai Unió történetében. Az Európai Bizottság kihirdette az Európai Zöld Megállapodást, mint új stratégiát. Szakpolitikái között szerepel a Fenntartható Mobilitás, ennek értelmében az EU 2025-re 13 millió kibocsátásmentes járművel és 11 millió elektromos töltőponttal számol. A szabályozás megvalósításának eddigi eredményeit és hiányosságait tárja fel a Bizottság jelentése. A tanulmány értékeli a vonatkozó irányelvet és munkadokumentumokat, valamint ezen keresztül vizsgálja meg a V4 országok és Magyarország szomszédos államait: Ausztriát, Szlovéniát és Horvátországot. A komplex látásmód kialakítása érdekében a tanulmány a bizottsági jelentés és a munkadokumentumok bemutatása mellett az Európai Unió témában releváns szakpolitikáit is ismerteti. Célja, hogy rávilágítson a vizsgált tagállamok intézkedései mennyire voltak összhangban a 2014/94/EU irányelv célkitűzéseivel. Ismertetésre került az Európai Zöld Megállapodás vonatkozó szakpolitikáit, uniós és nemzetközi szervezetek jelentéseit, valamint össze-

hasonlította Közép-Kelet-Európa említett országai szabályozásának minőségét az Európai Bizottság jelentése és munkadokumentuma alapján. Mind ezek mellett összegzésre kerültek az eddig elért eredmények és az Európai Bizottság által feltárt problémák, a jövőre irányuló célitűzések és javaslat-csomagok.

1.2.3. Farkas Csamangó Erika: A klímaváltozás negatív hatásai Magyarországon, cselekvési tervek

A klímavédelemről szóló 2020. évi XLIV. törvény, amelyben konkrét célokat rögzítettek a magyar klímacélok elérése érdekében. Az Országgyűlés elfogadta a második Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégiát, amellyel az EU-s kötelezettségeknek megfelelően létrejövő Nemzeti Energia- és Klímaterv szoros összefüggésben áll. A dokumentumok legfőbb céljai az energiaszuverenitás és az energiabiztonság erősítése. A klímaváltozás elleni küzdelem globális szinten a kiemelt célitűzések közé tartozik, így az államok terveket dolgoznak ki a környezetvédelmi politikára és a környezet megővésére irányuló intézkedésekre. A klímapolitikák az üvegházhatású gázok légköri koncentrációjának csökkentésére és az átlaghőmérséklet csökkentésére irányulnak, azonban nem létezik globálisan átfogó környezetvédelmi cselekvési terv erre vonatkozóan. A Párizsi Megállapodás a klímavédelem területén előre lépésnek minősül: a résztvevő államokat felszólítja, hogy készítsék el programjaikat a közös cél elérése érdekében. A tanulmány szerzője részletesen ismerteti a magyar cselekvési tervek legfontosabb lépéseit és a nemzetközi, illetve uniós szinten vállalt kötelezettségek hazai megvalósításának dokumentumait.

1.2.4. Gál Rita Ilona: A klímaváltozás formáló ereje a kulturális örökségvédelem területén, különös tekintettel az UNESCO tevékenységére

A klímaváltozás az élet szinte minden területén, a kulturális örökségek tekintetében is érezteti hatását. Az államok a világörökség részét jelentő természeti és kulturális örökségek védelmére kiemelt figyelmet fordítanak. Az elemzés így a kulturális örökségekre, a világörökségi helyszíneket érintő kihívásokra koncentrálna, amely során többféle kutatási módszer alkalmazásának segítségével került feldolgozásra a téma. A tanulmány végén egy esettanulmány keretein belül, az olaszországi Velence, mint világörökségi helyszínen keresztül került bemutatásra az a folyamat, amely a helyszín

veszélyeztetett státuszává válását eredményezheti. Nemzetközi szinten a z UNESCO a legjelentősebb nemzetközi szervezet a kulturális örökségek és azok védelme területén. A két legrelevánsabbnak egyezmény kritikai szempontú vizsgálatára is sor került a tanulmányban, illetve bemutatásra kerültek azok a folyamatok, amelyek révén a nemzetközi szervezet igyekszik enyhíteni a kulturális örökségekre és a világörökségi helyszínekre nehezedő kihívásokat. A fogalommeghatározásokon túl a tanulmány három fő részre tagolható. Az első a kulturális örökségek és a klímaváltozás kapcsolata. A második rész az UNASCO által betöltött szerepről szól; kitérve a következő két egyezményre: Egyezmény a Világ Kulturális és Természeti Örökségéről (1972), Egyezmény a Víz alatti kulturális örökség megőrzéséről (2001). A harmadik fő részt pedig az esettanulmány képezi, amely Velence és lagúnáit vizsgálta meg az éghajlatváltozás szemüvegén keresztül.

1.2.5. Kecskés Gábor: Szükség van-e klímavédelemmel foglalkozó ENSZ szakosított intézményre?

A tanulmány számba veszi mindazokat a törekvéseket, amelyek egy külön, a klímavédelem céljára kialakított szakosított intézmény létrehozását sürgetné az Egyesült Nemzetek Szervezetén belül. A tanulmány kitér az Egyesült Nemzetek Szervezetének jelenlegi rendszerében a környezetvédelemmel kapcsolatos, az éghajlatváltozás elleni küzdelem keretein belül született megoldásokra és esetleges tervekre. A tanulmány hipotézisként fogalmazza meg, hogy a klímavédelmi intézkedések hatékonysága kevésbé függ az ENSZ, mint nemzetközi szervezet sajátosságaitól, ugyanakkor jelentős szakmai támogatás képes nyújtani az államok számára. A fenntartható fejlődés elfogadott definícióját tartalmazó jelentés szerint a globális válságokat a környezet pusztulása által okozott problémákat a fenntartható fejlődés fogalma segítségével lehet kezelni. 1992-ben elfogadott Riói Nyilatkozat a Környezetről és Fejlődésről a fenntartható fejlődés elvére alapozva deklarálta a környezetvédelem elveit, célkitűzéseit. A szerző megállapítja, hogy a fenntarthatóság egy átfogó, alapvetően nem jogi fogalom, amely jóval többet jelent a környezeti értékeknek a jövő generációi számára való megőrzésének gondolatánál. Tág értelemben a társadalom valamennyi alrendszerét befolyásoló tényezőként van jelen a döntéshozatal, jogalkotás és jogalkalmazás szinte minden területén. Egy másik, szűkebb értelemben szerint kizárólag a környezetjogi rész minősül elsődleges tényezőnek. A Fenntartható Fejlődési Célok horizontálisan alkalmazandók

és megvalósításuk kulcsfontosságú az ENSZ teljes szervezetrendszerében. Az Európai Unió vonatkozásában, regionális szervezetek szintjén az Európai Unióról szóló Szerződés több cikkelyben is rendelkezik a fenntartható fejlődés követelményéről. Ennek vonatkozásában megfigyelhető, hogy az ENSZ-en kívül az Unió is kiemelt hangsúlyt fektet a fenntartható fejlődés gondolatára. Egyéb, a környezetvédelem szempontjából fontos, nemzetközi szerződésekkel létrehozott kormányközi nemzetközi szervezet közül kiemelendő: Duna Bizottság, Mekong Folyó Bizottsága és a Globális Környezeti Alap. Ezeknek a nemzetközi szervezeteknek a profilja szorosan kapcsolódik egyes környezeti elemekhez, mint például a klímavédelem és a környezetvédelem érdekeinek védelme.

1.3. Az Amerikai Egyesült Államok klímapolitikájának változásai

Ebben a fejezetben mind a négy szerző hangsúlyozza, hogy az USA szén-dioxid-kibocsátása drasztikus mértéket öltött, ezért, tekintettel a természeti katasztrófák számának és kiterjedésének jelentős mértékű növekedésére, a klímapolitika szükségképpen megköveteli a kétpárti, vagyis a Demokratikus és a Republikánus Pártok együttműködését. Az amerikai lakosság minden kormányzat működése alatt kiemelt figyelmet fordított a környezeti értékek védelmére és a zöld gondolatok népszerűsítésére, amely a választói attitűdökben a mai napig jelen van az 1960-as évek óta.

Kemenesi Gábor biológus remekül megfogalmazza azt a problémát, amely az egyes kormányzatok idején megfigyelhető: *„a probléma az, hogy a politikai berendezkedések ciklusokról szólnak. És ez a klímaváltozás kezelésének átka is, nem csak a globális összefogás hiánya. Minden politikusnak az az érdeke, hogy a saját ciklusában teljesítsen jól, és nem feltétlenül akar a távolabbi jövőnek is megfelelni.”*

1.3.1. Frolyó Karolina – Oláh Enikő: Az Amerikai Egyesült Államok elnökének személye, mint a környezetvédelmi kötelezettségvállalások meghatározó szereplője

Ebben a tanulmányban arra vállalkoznak a szerzők, hogy a szennyezettséggel leginkább érintett egyik legnagyobb ipari ország, az Amerikai Egyesült Államok szerepét bemutassák a kötelezettségvállalások fényében, kitérve a demokrata és a republikánus elnökök szerepvállalására 1993-tól napjainkig. Ezt azért is tartják fontosnak, mert a két párt programja eltérő mértékben támogatta a klímaváltozást célzó nemzetközi kötelezettségvállalásokat tartalmazó egyezményeket, így gyakorlatilag nem segítették elő

az EU által kitűzött célok megvalósulását. A szerzők azt a megállapítást teszik az elmúlt harminc év eseményeinek vizsgálata alapján, hogy a demokrata elnökök támogatták a nemzetközi környezetvédelmi fellépéseket, ezzel szemben a republikánus elnökök megkérdőjelezték a klímaváltozás tudományos hátterét, és ennek fényében megghiúsították a korábbi elnökök eredményes politikáját. A tanulmány William Jefferson Clinton elnök adminisztrációjával indít és kronologikus sorrendben haladva mutatja be az egyes elnökök és a klímaváltozás tudománya közötti kapcsolatot, a nemzetközi szintéren való fellépés terjedelmét és módját, továbbá az elnökök szemléletét és behatását a nemzetközi és nemzeti szintésre, különösen a globális környezetvédelmi igényeket. Az tanulmányban a szerzők különös hangsúlyt fektetnek arra, hogy a Donald Trump kormánya általi intézkedések kapcsán megállapítást tegyenek, ugyanis a Trump-kormány a haladás lelassulásához vezetett nemzetközi és nemzeti szinten egyaránt. A Trump-adminisztráció számos olyan intézkedést hozott, amely lelassította, vagy háttérbe szorította az éghajlatvédelmi intézkedéseket, ezáltal több száz millió tonna károsanyag-kibocsátásra került sor. A jelenlegi helyzet hátterében főleg az áll, hogy kevésbé hatékony hazai megoldások álltak rendelkezésre, illetve a gazdasági érdekek előnyt élveztek a környezetvédelmi érdekekkel szemben.

1.3.2. A Reagan-kormányzatok környezetpolitikái és az 1980-as évek környezetpolitikai narratívái

A szerző a tanulmányában kiemeli Reagan elnök kormányzati stratégiáját, a környezetvédelmi konszenzus addig jól működő folyamatának megbombolását, a környezetvédelmi szabályok feloldását és az erőforrások nagy mértékű kihasználását. Mivel a Reagan-kormányzat célja a zöldpolitika jelentős átalakítása volt az amerikai gazdaság megújítása érdekében, így Reagan elnök az elődjeitől eltérő módon kívánta alkalmazni a környezetvédelmi szabályokat az ideológiai okokra, valamint az 1970-es évek gazdasági és politikai válságaira reagálva. Ennek a kormányzatnak a működését, illetve annak bukását és okait kívánja a jelen tanulmány megvizsgálni. A tanulmány három részre tagolódik. Az első részben a Reagan-kormányzat elképzelései kerülnek előtérbe, amely mentén át kívánta szabni a konszenzusos amerikai környezetvédelmi politikát. A második rész a Republikánus Párt térnyerésére összpontosít, valamint bemutatja, hogyan került James G. Watt és Anne Gorsuch Buford az EPA és a *Department of the Interior* élére, és jellemzi

azok működését. A harmadik részben a reagani környezetpolitikai ellenállást, Watt és Gorsuch bukását, illetve a zöld téma térvesztését olvashatjuk. A környezetvédelmi csoportok és a politikusok támadólag léptek fel a kormánnyal szemben, ennek ellensúlyozására a gazdasági növekedés és a környezetvédelem szembeállításának, illetve a „*stewardship*” erőforrás-gazdálkodás narrációját kezdte alkalmazni. A Reagan-kormányzat a politikai önkorrekció jegyében tért vissza több cikluson át, amely az amerikai érdekeket előtérbe helyező, vallásos környezetvédelmi narratívát a 2000-es évektől kezdve új köntösben jelenítette meg, a korábbi politikai gondolatok konfliktushelyzetben való újrahasznosítása fényében.

1.3.3. Kozma Klementina: Az Amerikai Egyesült Államok klímapolitikájának változásai – Az ovális terem elfoglalójának befolyása a globális „főszennyező” nemzetközi vállalatokra

A szerző tanulmányában a Republikánus és a Demokrata Párt szemléletének összehasonlítása útján kívánja bemutatni az Egyesült Államok klímapolitikában betöltött szerepét, valamint azon szereplők bemutatására is kitér, akik lobbitevékenységet folytatnak és jelentősen hozzájárulnak a klímaválság megfékezésében. A tanulmányban a szerző arra vállalkozik, hogy bemutassa az Egyesült Államok klímapolitikájának alakulását Ronald Reagan elnökségétől Joe Biden elnökségéig. Joe Biden elnöksége alatt jelentős figyelmet fordított a klímapolitikára, mivel más oldalról közelítette azt meg Donald Trump adminisztrációjához képest. A korábbi elnök idején az USA visszavonta a Párizsi Megállapodásban vállalt kötelezettségek teljesítését, és kilépett annak hatásköréből. Ezzel szemben Biden beiktatását követően az újracsatlakozásról döntött. Ennek a döntésnek az a fő mozgatórugója, hogy a két párt gazdasági kérdéseinek ideológiai megközelítése lényegesen eltérő. A szerző azt a megállapítást teszi tanulmányában, hogy az elmúlt évtizedekben tapasztalt természeti katasztrófák száma és következményei egyre nagyobb kiterjedésben érintik az amerikai lakosságot, ezért a klímapolitika olyan nagy szereppel bír, amely kétpárti együttműködést követel. A globális felmelegedés annyira nagy hangsúlyt kapott a kormányzatok idején, hogy az a politikai párbeszéd részévé vált, azonban megosztólag hatott a politikai szereplőkre és a kutatókra egyaránt, mivel jelentős erőforrásokat igényel. Az USA szerepe a globális környezetvédelmi kihívások terén vitathatatlan, hiszen az amerikai bel-és külpolitika fontos tényezőnek számít a klíma-

változás elleni küzdelemben, amelyben az elnökök azok, akik ezt előmozdítják avagy hátráltatják a kormányzásuk ideje alatt.

1.4. A klíma-és vízpolitika összefüggései, nemzetközi vízjogi aspektusok

Ez a fejezet rámutat arra, hogy a globális klímaváltozás eredményeként a vízjog, valamint a mezőgazdasági öntözés kiemelt figyelmet kap, mivel alapjaiban képes meghatározni egy ország mezőgazdasági versenyképességét. A vízpolitika minden klímatudatos kormány új szakpolitikai irányvonala a kül-és biztonságpolitika terén, így kiemelt figyelmet kapott az utóbbi időben. A vízjogi témájú tanulmányok, azon belül kiemelve a mezőgazdasági öntözést és vízi közlekedést a modernizáció, a fenntartható fejlődés és gazdálkodás megvalósítását célozzák, hiszen ezen fogalmak a modernkori és hatékony környezetvédelem elengedhetetlen célkitűzései kell legyenek.

1.4.1. Árvai Gergő: A magyar mezőgazdasági öntözés jogi problémái

A tanulmány középpontjában a globális felmelegedés okozta szélsőséges időjárási viszonyokból adódó öntözés áll, amely alapjaiban meghatározza a magyar mezőgazdaság versenyképességét a következő évtizedekben. Az Országgyűlés elfogadta az öntözéses gazdálkodásról szóló 2019. évi CXIII. törvényt, amely törvényi indokolása tartalmazza, hogy a mezőgazdasági öntözés közérdek és a cél az öntözéses gazdálkodás elterjedésének elősegítése hazánkban. A gazdasági előnyök mellett számolni kell azzal, hogy az öntözés bizonyos értelemben veszélyes üzemnek számít, amennyiben nem megfelelő szakmai előkészítés, tervezés, kivitelezés és felügyelet mellett zajlik. A szerző tanulmányában a magyar mezőgazdasági öntözés kedvező közvetlen gazdasági előnyeire fókuszál, amely a magyar agrárium versenyképességének nagymértékben képes növelni, de csak szigorú szakmai szabályok betartása mellett. A tanulmányban a vizsgálódás a vízkészletre, mint természeti erőforrásra vonatkozó alaptörvényi védelemre, valamint a környezetvédelmi alapelvek érvényesülésére is hangsúlyt fektet, mint a fenntarthatóság, az elővigyázatosság elve és a vízkészlet hatékony felhasználásának követelménye. A szerző rámutat a jelenleg hatályos hazai szabályozásból adódó tisztázatlan jogi kérdésekre, valamint megvizsgálja az egyes környezetjogi alapelvek érvényesülését a magyar mezőgazdaság vonatko-

zásában. A tanulmány három fő részre oszlik. Az első rész az nemzetközi és uniós vízjogi kérdésekről szól, a második rész a hazai mezőgazdasági öntözésre, azon belül az öntözési szolgálatra fókuszál, míg a harmadik rész a visszalépés tilalmának elvére és a fenntarthatóság követelményére koncentrálna. A szabályozás kapcsán kiemeli a jogalkotó felelősségét, és indokoltan tartja az öntözési szolgálatra vonatkozó szabályozás módosítását, valamint javasolja a tájszemléletű vízgazdálkodás koncepciójának széleskörű gyakorlati alkalmazását a jövőbeli problémák kiküszöbölése érdekében.

1.4.2. Nagy Nikolett Anna: A Duna Bizottság környezetvédelemben betöltött szerepe – különös tekintettel a DANTE és GRENDEL keretei között végzett munkára

A szerző ebben a tanulmányában a Duna Bizottságra, mint az egyetlen kormányközi nemzetközi szervezetre, valamint annak aktív munkájára fókuszál, amely elszántan törekszik a Duna védelmét biztosítani, és ahhoz szükséges intézkedéseket megtenni. A XIX. században jelentek meg az első nemzetközi szervezetek, köztük az Európai Duna Bizottság, egy olyan kormányközi nemzetközi szervezet, amelynek célja több más szervezettel együttműködve egy környezettudatos, modern és fenntartható projekt véghezvitele. A tanulmány célja bemutatni a Duna Bizottságot, annak tevékenységét és a Dunára vonatkozó jogi normákat. A kutatás szakirodalmi források, jogszabályok, nemzetközi szerződések, egyezmények és a Dunai klímaalkalmazkodás tanulmány felhasználásával készült. A szerző abból a hipotézisből indul ki, hogy a Dunára, mint Magyarország kiemelkedő fontosságú vízfolyására gondolva a folyóra vonatkozó jogszabályok kiemelt figyelmet fordítanak a klímaváltozásnak, ezért az ellene folyó küzdelemben a DANTE és GRENDEL projektek kulcsfontosságú szereppel bírnak. A Duna A tanulmány kiemelt figyelmet fordít a Bizottság DANTE és GRENDEL nevű projektjeire, amelyek fő célkitűzése a környezetbarát és biztonságos közlekedési rendszerek, valamint a vidéki és városi területek kiegyensúlyozott megközelíthetőségének megteremtése és elősegítése. A DANTE a belvízi közlekedés kedvezőbb helyzetét teszi lehetővé, míg a GRENDEL korszerűsítő tevékenysége a flottákat segíti. A Duna Bizottság a projektjei és a más szervezetekkel való együttműködése révén azon dolgozik, hogy egy modern, környezetbarát környezetet teremtsen a Duna mentén élők számára.

1.4.3. A vízpolitika egyes nemzetközi és uniós vonatkozásai, kitekintéssel a magyarországi adaptációra

A szerző tanulmányában azt vizsgálja, hogy a nemzetközi szabályozásban hogyan és mikor jelent meg a vízpolitika, mint a klímapolitika kiemelt szakpolitikai területe, és az milyen mértékben gyakorolt hatást a nemzetközi klímapolitikai standardok útján a nemzeti szabályozásra. A szerző azt a megállapítást teszi, hogy a világ globális problémája a vízprobléma, amelynek elsődleges forrása a népességnövekedés, az urbanizáció és a vízigény párhuzamos növekedése. A biztonságpolitikán belül a vízpolitikai szakterület megjelenése az állami cselekvés prioritásrendjének meghatározó területe, mert nagyban befolyásolja az élelmiszer-termelést, a közegészségügyet, az ökoszisztémák fenntartását és az éghajlati szabályozást. A légkör és az éghajlati tényezők megváltozása következtében olyan súlyos természeti katasztrófák alakulnak ki, mint a vízhiány. A tanulmánya nemzetközi és nemzeti szabályozást vizsgálja, és azt elemzi, hogy a mindenkor politikai és az egyes kormányok milyen stratégiával reagálnak a környezeti kihívásokra, azon belül a vízkészlet felelésének veszélyére. A vízprobléma nem oldható meg kizárólag az üvegházhatású gázok csökkentésével, mert sokkal komolyabb és összetettebb vízszemléletű kormányzást kíván meg az egyes államok vízstratégiája. A szerző összehasonlító és leíró jellegű kutatást végzett a nemzetközi stratégiák (ENSZ, Európai Unió) és a magyarországi vízstratégiák elemzésével. A szerző megállapítást tesz arra, hogy a vízkészlet hiánya és az abból adódó vízkrisisek a túlnépesedésre és a modern fogyasztói társadalom igényeinek kielégítésére vezethető vissza elsődlegesen, és csak másodlagosan az éghajlatváltozásra. Az új politikai gondolkodás eredményeként születtek meg a nemzetközi irányelvek, szabályozások, amelyeket a nemzeti államok, köztük Magyarország is sikeresen adaptált, és amely stratégiák hozzájárulnak a vízkrisis okozta ökoszisztéma helyreállításához.

1.5. A klíma-és vízpolitika összefüggései, nemzetközi vízjogi aspektusok

Jelen fejezet két nagy témakör köré épül, a menekültjogi, illetve az okocídium fogalmába tartozó büntetőjogi felelősség kérdésére fókuszál. A klímaváltozással szorosan összefügg ez a két jogi probléma, amely jelenleg is megoldásra vár, hiszen a klímacélok betartásának, illetve a környezeti károk okozásának felelőssége vonása az EU célkitűzését és annak globális

fontosságát erősítené. Ez napjainkra egyre inkább olyan fontosságúvá válik, hogy a jogi szabályozás elengedhetetlen ezen a téren is.

1.5.1. Gera Anna: A klímaváltozás és a természeti katasztrófák miatt lakóhelyüket elhagyó személyek nemzetközi jogi helyzete

A szerző tanulmányában olyan új problémára helyezi a hangsúlyt, amely kérdés eddig nem volt szabályozva az ENSZ Menekültügyi Egyezmény keretei között, mivel ugyan meghatározza a menekült státusz fogalmát, azonban arra nem tér ki, hogy az országukat a természeti katasztrófák és a klímaváltozás miatt elhagyni kényszerülő személyek milyen jogi státuszt kapnának. A tanulmány abból indul ki, hogy a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi genfi egyezmény menekült fogalma nem szabályozza ezeket a speciális helyzetben lévő személyeket, ezért a védelmük érdekében új nemzetközi jogi keret kidolgozására tesz javaslatot. A környezeti problémák és a klímaváltozás káros hatása a társadalmi viszonyokra is következményekkel van, amely a különböző területeken társadalmi egyenlőtlenségekhez vezet. Ezen felül ez a negatív változás a kiszolgáltatott személyek alapvető jogaira is kihatással van, így érinti az élethez és a tulajdonhoz fűződő jogot, a tiszta ivóvízhez és a megfelelő élelemhez való jogot, valamint az egészséghez fűződő jogot. A migráció legtöbb esetben államhatáron belül valósul meg, és csak végső megoldásként lépnek át más államterületre, éppen ezért a kormányok részéről egy olyan mechanizmus kidolgozása javasolt, amely a klímaváltozás és a természeti katasztrófák következtében felmerülő migrációra fókuszál. Napjainkra egyre több területet és közösséget érint ez a probléma, éppen ezért a szerző azt javasolja, hogy a klíma-menekültekként elismert személyekre is egyaránt vonatkozzon a nemzetközi szolidaritás és felelősségvállalás szabálya, mint ahogyan az emberi üldöztetésnek kitett menekültekre. Ennek érdekében egy új nemzetközi szerződés elfogadása javasolt, hiszen az egész nemzetközi közeg egységesen felelős a klímaváltozásért, és azért, hogy a klímaváltozás okozta veszélynek kitett emberek védelemben részesüljenek. A globális, nemzeti és a helyi törekvésekkel azt a célt szolgálják, hogy a környezetkárosítás negatív hatásainak kitett területeken a természeti katasztrófákat mérsékeljék, ezáltal az egyes államok ne veszítsék el végleg a lakható területeiket és annak lakosságát.

1.5.2. Marsovszki Sára Lili – Sziebig Orsolya: Az ökokidium és a klímaváltozás elleni küzdelem összefüggései

A szerzőpárosok a tanulmányban a nemzetközi büntetőjog által szabályozható felelősségi alakzat megalkotásának elemzésére vállalkoznak. A klímaváltozás és annak környezetre gyakorolt hatása egyre inkább azt igényli, hogy a súlyos környezetpusztítást és szennyezést okozó elkövetési magatartásokat nemzetközi szinten is kiterjesszék és az individuális büntetőjogi felelősségrevonás se maradjon el. Az ökokidium modernkori gyökere Polly Higgins és a *Stop Ecocide* szervezet tevékenységéig nyúlik vissza. A *STOP Ecocide Foundation* által felállított független szakértői testület megalakította az ökokidium nemzetközileg elismert fogalmát, amely a lehető legtágabban kiterjeszti a környezetpusztítás „területi hatályát”, így ide tartozik a szárazföldi, vízi, tengeri, föld alatti és atmoszférikus környezet is. Ennek a fogalomnak a bűncselekményként való elfogadása azért is lenne fontos, mert a súlyos környezetpusztítások, amelyek tág elkövetői alakzat által valószínűsíthetők meg súlyos, kiterjedt vagy hosszútávú kárt képesek okozni a környezetben, így annak felelősségre vonása megfelelő súlyú szankciók által ma már elengedhetetlennek és szükségképpen alkalmazandónak bizonyul figyelemmel arra, hogy ezek a természeti értékek olyan erőforrások, amelyek nem pótolhatók, így védelme, valamint a jelen embere és a jövő generációja számára való megóvása egyaránt fontos feladata és kötelessége mindenkinek. Ugyan a jelenlegi Nemzetközi Büntetőbíróság által kifejtett álláspont emberközpontú nézetet vall, vagyis megköveteli a tényleges emberi sérelmeket, azonban nemzetközi diskurzus keretében több javaslat szorgalmazza azt a nézetet, hogy nagyobb visszatartó erőként hatna a szabadságvesztés büntetés, valamint azt, hogy a természet károsítása ugyanolyan értékeléssel bírjon, mint az élet elleni bűncselekmények, mivel végső soron emberi életre gyakorol hatást a környezet nagymértékű szennyezése. A szerzők ebben a tanulmányban kifejtik aggályaikat, valamint javaslatot tesznek az ökokidium kriminalizálására és a klímapercek bevezetésére.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Az ismertetett tanulmánykötet széleskörűen foglalkozik napjaink legnagyobb környezeti kihívásával, a klímaváltozással, amelyet jogi, politikai, gazdasági és társadalmi aspektusból vizsgál. Az Éghajlatváltozási Kormányközi Testület (IPCC) hatodik jelentése, amelyet António Guterres ENSZ-

főtitkár úgy emleget, hogy „vörös riasztás az emberiségnek” felhívja a figyelmet arra, hogy azonnali és érdemi cselekvésre van szükség ahhoz, hogy a klímaváltozást mérsékelni tudjuk. Ennek hiányában a szélsőségek tovább fokozódnának és minden tizedfoknyi emelkedés egyre kiszámíthatatlanabbá tenné az éghajlati rendszert, végső soron a mi életünket is veszélyeztetné. Megfelelő szakpolitikával, gazdasági megoldásokkal, új termelési folyamatokkal, a fogyasztási szokásaink átalakításával és infrastrukturális változtatásokkal egyéni és rendszerszinten is rengeteget lehet tenni az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentésében. A nemzetközi közösség munkájának nélkülözhetetlen szerepe van, az általuk kialakított klímastratégiáknak és a kötelezettségvállalásoknak, amelyek globálisan képesek befolyásolni Földünk élővilágát, az ökoszisztémát. Sokszor a politikai érdekek és a gazdasági célok prioritást élveznek a klímapolitika szükségességét illetően, azonban mindig szem előtt kell tartani, hogy ennek fontossága nem csak a jelenkor emberének, hanem a jövő nemzedékének életére is egyaránt kihatással van, ezért minden ember felelőssége és kötelessége kell hogy legyen a környezetvédelem, az ökoszisztéma fenntartása és a természeti károkozás mérséklése. Nemzetközi szinten ez csak úgy valósulhat meg, ha az egyes államok az együttműködés által komoly erőfeszítéseket tesznek az általuk megfogalmazott kötelezettségvállalások megtartására és a célkitűzéseik elérésére. Minden szerző tanulmánya aktuális problémát vázol fel a klímaváltozással kapcsolatban, és javaslatot tesz ennek megoldására. Jelen tanulmánykötetet azok számára ajánlanánk, akik fontosnak tartják, hogy a környezeti problémákra minél hamarabb reagálni kell, és azoknak, akik a klímaváltozással összefüggő kutatásokat folytatnak. A könyv kiemelt értéke, hogy a klímaváltozás által érintett területeket, valamint a klímaváltozás ellen fellépő globális összefogást mutatja be hazai és nemzetközi szinten. Mivel a természeti értékek minden ember számára természeti örökségnek számít, ezért közös összefogásra van szükség lokális, regionális és nemzetközi szinten is, így a tanulmánykötet mindenki számára íródott, mivel útmutatóként szolgál és elgondolkodtató tanulmányokat tartalmaz a klímavédelemmel kapcsolatban. Marcus Rosenlund gondolatával szeretnénk zárni, amely szerint: *„semmi sem magától történik. Minden éghajlatváltozásnak, a természetesnek is, van mögöttes oka. A jelenleg zajló globális felmelegedés fő okai mi vagyunk és az, hogy fosszilis tüzelőanyagokat égetünk.”*

FELHASZNÁLT IRODALOM

SZIEBIG ORSOLYA JOHANNA – TÓTH ZOLTÁN BALÁZS (szerk.) (2022). A klímaváltozás hatásaiból eredő kihívások – Válogatott tanulmányok a globális éghajlatváltozás jogi, politikai, gazdasági és társadalmi vonatkozásairól, Külügyi Műhely Alapítvány, Budapest – Pécs